

УДК 378.035:172.15]:130.2:316.7

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2026.37.361687](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2026.37.361687)

АЛЛА ЗАГОРОДНЯ

ORCID: 0000-0003-2418-1670

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ФЕНОМЕН ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ (2005-2021 РОКИ)

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний та історико-педагогічний аналіз феномену історичної пам'яті як складової духовної культури українського суспільства в контексті національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти України у 2005–2021 рр. Розкрито концептуальні підходи до осмислення історичної пам'яті як соціокультурного феномену, окреслено її структурні компоненти та функції у формуванні національної ідентичності студентської молоді. Проаналізовано нормативно-правову базу досліджуваного періоду, зокрема Закон України «Про вищу освіту» (2014), Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), а також напрями діяльності Міністерства освіти і науки України щодо координації та методичного забезпечення патріотичного виховання у ЗВО. Визначено основні етапи трансформації державної політики пам'яті у 2005–2021 рр. та охарактеризовано їхній вплив на зміст і форми виховної роботи в університетському середовищі. Доведено, що історична пам'ять у зазначений період набула статусу одного з ключових феноменів духовної культури українського суспільства, інтегрованого в систему національно-патріотичного виховання закладів вищої освіти. Її розвиток відбувався у взаємозв'язку з політичними, соціальними та культурними трансформаціями, що зумовили еволюцію від переважно концептуального осмислення до системної практичної реалізації та закріплення стратегічного значення для державної освітньої політики.

***Ключові слова:** історична пам'ять, духовна культура, національно-патріотичне виховання, заклади вищої освіти, національна ідентичність, політика пам'яті, студентська молодь*

Постановка проблеми. Проблематика історичної пам'яті на початку XXI століття набула особливої актуальності у зв'язку з трансформаційними процесами в українському суспільстві, переосмисленням історичного минулого та формуванням нової моделі національної ідентичності. Події Помаранчевої революції (2004 р.), Революції Гідності (2013-2014 рр.), російська агресія проти України з 2014 року істотно вплинули на зміст духовного життя суспільства та спричинили переосмислення історичного минулого та формування нової парадигми національної ідентичності та перегляд підходів до національно-патріотичного виховання молоді. Формування історичної свідомості молоді стало ключовим елементом державної гуманітарної політики. У цьому контексті заклади вищої освіти (ЗВО) виконують не лише освітню, а й культуротворчу та світоглядну функції. Саме в університетському середовищі формується інтелектуальна еліта держави, тому історична пам'ять як феномен духовної культури виступає підґрунтям ціннісної консолідації суспільства. Водночас важливу роль у формуванні політики пам'яті відіграє Український інститут національної пам'яті, який у досліджуваний період став інституційним центром осмислення історичного минулого та впровадження меморіальних практик у суспільний простір (Загородня, 2025а). Історична пам'ять у сучасному українському суспільстві виступає не лише засобом збереження минулого, а й фундаментом формування національної ідентичності та духовної культури. У пострадянський період Україна опинилася перед необхідністю переосмислення історичних наративів і створення цілісної концепції національно-патріотичного виховання. Феномен пам'яті є багатовимірним, поєднуючи індивідуальні та колективні рівні, відображає цінності, моральні орієнтири, культурні символи, а також забезпечує міжпоколінну передачу знань та досвіду (Про вищу освіту, 2014; Гальбвакс, 2007).

Дослідження останніх років свідчить про те, що історична пам'ять є ключовим чинником духовної стійкості української молоді та засобом формування активної громадянської позиції. Університети стають середовищем переосмислення минулого, інтеграції культурної спадщини та критичної рефлексії історичних подій. Однією з головних функцій історичної пам'яті є забезпечення цілісності національної свідомості та підтримка системи національно-патріотичного виховання (Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського)…, 2015).

Дослідженню феномену історичної пам'яті присвячені публікації: В.Денисюк, В.Горобець, А.Дубяги та інших. Окремі аспекти досліджуваної проблеми вивчалися в роботах дослідників різних галузей: істориків, філософів, соціологів, культурологів, педагогів, психологів: Я.Грицака, І.Бондаревської, І.Ковальської-Павелко, С.Пролєєва, О.Стасевської, І.Тимківа, О.Шевель та інші. Колективну, соціальну пам'ять та питання політики пам'яті розглядали дослідники: Г.Грінченко, Ж.Мінж, В.Бабка, Я.Потапенко, В.Яблонський, Ю.Лозовий, О.Валевський. Висвітленню поняття пам'ять культури присвячені дослідження: П.Нора, Р.Голик, Р.Зимовець, П.Коннертона, В.Масненко, В.Тельвана, Л.Нагорної.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних учених, які розглядають історичну пам'ять як соціокультурний конструкт та чинник національної ідентичності (І.Бех, В.Кремень, О.Сухомлинська) (Кремень, 2003; Сухомлинська, 2003). Нормативну базу формують Закон України «Про вищу освіту» (*Про вищу освіту*, 2014), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (*Концепція національно-патріотичного виховання...*, 2015), матеріали Міністерства освіти і науки України (*Національно-патріотичне виховання*).

Метою статті є комплексне осмислення історичної пам'яті як феномену духовної культури українського суспільства в системі національно-патріотичного виховання ЗВО України у 2005–2021 рр. із виокремленням етапів її розвитку та аналізом освітніх практик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історична пам'ять у сучасній гуманітаристиці розглядається як складна форма суспільної свідомості, що поєднує колективні уявлення про минуле, символічні наративи, культурні коди та ціннісні орієнтації. На відміну від академічної історії, вона функціонує у просторі духовної культури, формуючи емоційно-ціннісне ставлення до історичних подій.

Духовна культура суспільства є багатовимірною системою, що охоплює сукупність цінностей, ідеалів, норм, символів і світоглядних установок, які визначають характер історичного розвитку нації. Вона не зводиться лише до сфери мистецтва чи релігії, а включає весь комплекс інтелектуальних і моральних орієнтирів, що формують колективну свідомість. У цьому контексті історична пам'ять виступає не лише складником духовної культури, а її структуротворчим елементом, оскільки саме через інтерпретацію минулого суспільство визначає власну ідентичність та стратегічні перспективи.

Згідно з концепцією М.Гальбвакса, колективна пам'ять формується в межах соціальних груп і є результатом постійної взаємодії індивідуального досвіду та суспільних наративів (Гальбвакс, 2007). Університет як специфічна соціальна інституція виступає середовищем, у якому відбувається інтелектуалізація пам'яті — перехід від емоційно-символічного рівня до науково-критичного осмислення. Водночас, як наголошує П.Нора, модерні суспільства створюють символічні «місця пам'яті» для збереження історичної тяглості (Нора, 2014). У 2005–2021 роках такими місцями в Україні стали меморіали жертвам Голодомору, вшанування Героїв Небесної Сотні, пам'ятні заходи, присвячені сучасним захисникам держави.

Після ухвалення у 2015 році Закону України про засудження тоталітарних режимів (*Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського)...*, 2015) відбулася системна інституціоналізація політики пам'яті. Це сприяло переосмисленню радянського минулого, оновленню навчальних програм і посиленню ролі гуманітарних дисциплін у ЗВО. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (*Концепція національно-патріотичного виховання...*, 2015) визначила історичну пам'ять як основу формування громадянської відповідальності та національної гідності.

Історична пам'ять в умовах російської агресії набула виміру гуманітарної безпеки. Вона стала не лише предметом академічного дослідження, а й інструментом формування стійкості до інформаційних маніпуляцій. Саме тому університетське середовище відіграє вирішальну роль у поєднанні патріотичного виховання з принципами наукової об'єктивності (Загородня, 2025b).

Таким чином, у 2005–2021 роках історична пам'ять трансформувалася з переважно культурного явища в стратегічний компонент духовної культури та національної стійкості. Вона стала інтегративним механізмом, що поєднує історичний досвід, ціннісні орієнтири та громадянську відповідальність.

Актуальність дослідження історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі обумовлена зростанням інтересу в усьому світі до проблем історичної пам'яті (memory studies) впродовж останніх десятиліть як у науковому середовищі, так і серед широкого загалу. На міжнародному рівні та всередині багатьох національних суспільств поміж різних політичних сил точаться справжні «війни пам'яті». Особливу актуальність вказана проблематика має для України, адже традиційно політика пам'яті володіє надзвичайно сильним потенціалом формування національної єдності та підтримання суспільної консолідації. Існуючий взаємозв'язок між історичною пам'яттю суспільства та моделями національної поведінки зумовлює потребу дослідження феномену історичної пам'яті та її конкретних соціокультурних виявів на різних етапах історичного розвитку людства та певних історико-культурних регіонах.

Особливого значення проблема історичної пам'яті набуває у періоди боротьби нації за існування своєї держави, її державний суверенітет та територіальну цілісність. Війна, розв'язана понад десять років тому росією проти України, характеризується не лише злочинами геноциду проти українців, а й складним, гібридним характером, розширенням дій ворога на сферу ідеології та суспільної свідомості, у межах яких

формується національна ідентичність та історична пам'ять. Як справедливо зазначає Г. Філіпчук у своїй монографії, присвяченій культурно-освітньому виміру національної ідентичності, «з 2014 року російсько-українська війна стала не лише важливою гранню політичного та економічного життя України, а й суттєвим фактором впливу на цінності українців. Повномасштабне вторгнення Росії відзначене відчутним зростанням патріотизму та національної свідомості серед українського населення. Більшість громадян країни вбачають необхідність захисту власної держави від зовнішньої агресії та готові протистояти російській агресії» (Філіпчук, 2016, с. 5).

Вдосконалення механізмів реалізації політики пам'яті, надання їй сучасних форм має сприяти зміцненню національної єдності. У цьому контексті важливим постає поглиблене вивчення історичного досвіду зарубіжних країн у реалізації політики пам'яті як складової державної стратегії досягнення національної консолідації соціуму. Відповідно, систематизація, концептуалізація та адаптація світового досвіду політики пам'яті до потреб сучасної України покликані прислужитися справі оптимізації шляхів формування національної єдності та зниження конфліктогенного потенціалу в суспільстві.

У досліджуваній період було також актуальним визнати на державному рівні факт того, що культура є продуктивною силою, здатною, у кінцевому підсумку, приносити значні економічні дивіденди та сформувати групи фахівців з проблем дослідження історико-культурної спадщини для визначення потенційно затребуваного культурного продукту задля цілеспрямованого формування національних культурних брендів. Одним із таких брендів, що досі користується світовим попитом, є феномен, притаманний новітній історії України – Майдан як культурне явище. Пропонується оновити з урахуванням світового досвіду, залучивши до цієї роботи науковців – істориків і культурологів, й ухвалити Закон України «Про національний культурний продукт» (прийнятий Верховною Радою України за основу у червні 2011 р.), яким передбачити законодавчі механізми і податкові та грантові стимули для продукування конкурентоспроможної на світовому культурному ринку національної культурної продукції. Слід передбачити на законодавчому рівні ефективну систему стимулів для тих виробників культурного продукту, діяльність яких спрямована на конвертацію історико-культурної спадщини України на затребуваний світом культурний продукт.

У цей період провідні університети України стали активними суб'єктами формування культури пам'яті. У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка реалізуються науково-просвітницькі проекти, спрямовані на дослідження державотворчих процесів, організуються щорічні меморіальні заходи та конференції, що поєднують академічний і виховний аспекти. У Львівському національному університеті імені Івана Франка активно розвивається напрям досліджень визвольного руху та європейського контексту української історії. Національний університет «Києво-Могилянська академія» впроваджує курси з публічної історії та memory studies, що формують критичне ставлення до історичних джерел і наративів. До 2022 року Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна був осередком регіональних досліджень історичної спадщини Слобожанщини, що інтегрувало локальний вимір пам'яті у загальнонаціональний дискурс.

Особливу роль у координації виховної роботи відіграло Міністерство освіти і науки України, а методичне забезпечення реалізовував Український інститут національної пам'яті. Спільні проекти цих інституцій сприяли формуванню системного підходу до інтеграції історичної пам'яті у навчальний процес.

В умовах російської агресії історична пам'ять набула виміру гуманітарної безпеки, стала не лише предметом академічного дослідження, а й інструментом формування стійкості до інформаційних маніпуляцій. Як зазначає Г. Касьянов, політика пам'яті може бути як засобом мобілізації, так і джерелом конфліктів (Касьянов, 2016). Тож у 2005–2021 роках історична пам'ять трансформувалася з переважно культурного явища в стратегічний компонент духовної культури та національної стійкості. Вона стала інтегративним механізмом, що поєднує історичний досвід, ціннісні орієнтири та громадянську відповідальність.

Список використаних джерел

- Гальбвас, М. (2007). *Колективна пам'ять*. Київ: Ніка-Центр.
- Загородня, А. А. (2025а). Національно-патріотичне виховання в частині професійної підготовки майбутніх учителів. *Науково-педагогічні студії*, 9, 80-94. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-80-94>
- Загородня, А. А. (2025b). Різноманітність підходів до національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти в Україні (1991–2009). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 2 (151), 76-83. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-2-11>
- Касьянов, Г. В. (2016). Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*, 2, 118-137.
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді* (2015). Взято з <https://mon.gov.ua/news/kontseptsiya-natsionalno-patriotichnogo-vikhovannya-ditey-ta-molodi>
- Кремень, В. Г. (2003). *Освіта і наука в Україні: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспектива)*. Київ: Грамота.
- Національно-патріотичне виховання*. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua>
- Нора, П. (2014). *Теперішнє, нація, пам'ять*. Київ: Кліо.

- Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII (2014). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України № 317-VIII (2015). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
- Сухомлинська, О. В. (2003). Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми. *Шлях освіти*, 2, 39-43. Взято з https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_25.pdf
- Філіпчук, Г. Г. (2016). *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір*: монографія. Чернівці: Друк Арт.

References

- Filipchuk, H. H. (2016). *Natsionalna identychnist: kulturno-osvitnii vymir* [National identity: cultural and educational dimension]: monohrafiia. Chernivtsi: Druk Art [in Ukrainian].
- Halbvaks, M. (2007). *Kolektyvna pam'iat* [Collective memory]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Kasianov, H. V. (2016). Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat [Historical memory and historical politics: to the question of terminology and genealogy of concepts]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 2, 118-137 [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi* [The concept of national-patriotic education of children and youth] (2015). Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/kontseptsiiia-natsionalno-patriotychnoho-vikhovannya-ditey-ta-molodi> [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (2003). *Osvita i nauka v Ukraini: shliakhy modernizatsii (fakty, rozdumy, perspektyva)* [Education and science in Ukraine: ways of modernization (facts, reflections, perspective)]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Natsionalno-patriotychno vykhovannia* [National patriotic education]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
- Nora, P. (2014). *Teperishnie, natsiia, pam'iat* [Present, nation, memory]. Kyiv: Klio [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu* [On Higher Education]: Zakon Ukrainy No 1556-VII (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky* [On the condemnation of the Communist and National Socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols]: Zakon Ukrainy No 317-VIII (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2003). Istoriia pedahohiky yak nauka i yak navchalnyi predmet: aktualni problemy [The history of pedagogy as a science and as an academic subject: actual problems]. *Shliakh osvity* [Path of Education], 2, 39-43. Retrieved from https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_25.pdf [in Ukrainian].
- Zahorodnia, A. A. (2025a). Natsionalno-patriotychno vykhovannia v chastyni profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [National-patriotic education in terms of professional training of future teachers]. *Naukovo-pedahohichni studii* [Scientific and pedagogical studios], 9, 80-94. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-80-94> [in Ukrainian].
- Zahorodnia, A. A. (2025b). Riznomanitnist pidkhodiv do natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity v Ukraini (1991–2009) [Variety of approaches to national-patriotic education in higher education institutions in Ukraine (1991–2009)]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho* [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky], 2 (151), 76-83. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-2-11> [in Ukrainian].

ZAGORODNIA A.

Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL MEMORY AS A PHENOMENON OF THE SPIRITUAL CULTURE OF UKRAINIAN SOCIETY IN THE SYSTEM OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS (2005-2021)

The article presents a comprehensive theoretical-methodological and historical-pedagogical analysis of the phenomenon of historical memory as a component of the spiritual culture of Ukrainian society in the context of national-patriotic education in higher education institutions of Ukraine during 2005–2021. Conceptual approaches to understanding historical memory as a socio-cultural phenomenon are revealed, and its structural components and functions in shaping the national identity of student youth are outlined.

The regulatory and legal framework of the studied period is analyzed, in particular the Law of Ukraine “On Higher Education” (2014), the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth (2015), as well as the activities of the Ministry of Education and Science of Ukraine aimed at coordinating and providing methodological support for patriotic education in higher education institutions.

The main stages of the transformation of the state memory policy in 2005–2021 are identified, and their influence on the content and forms of educational work in the university environment is characterized.

It is substantiated that during the specified period historical memory acquired the status of one of the key phenomena of the spiritual culture of Ukrainian society, integrated into the system of national-patriotic education in higher education institutions. Its development took place in interaction with political, social, and cultural transformations, which led to a

shift from predominantly conceptual interpretation to systematic practical implementation and consolidation of its strategic importance for state educational policy.

Key words: *historical memory, spiritual culture, national-patriotic education, higher education institutions, national identity, memory policy, student youth.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2026

Стаття прийнята 04.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026

УДК 37.014.54(477)«2005/2021»

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2026.37.361694](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2026.37.361694)

СЕРГІЙ ЗАХАРІН

ORCID: 0000-0002-1263-8170

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, м. Київ

ОСВІТНЯ ПОСЛУГА ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ 2005–2021 РОКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз освітньої послуги як об'єкта суспільно-економічних відносин у контексті трансформаційних процесів в освітній системі України у 2005-2021 роках. Досліджено економічну природу освітньої послуги, її споживчу цінність, вартісні характеристики та соціальну значущість. Особливу увагу приділено подвійній природі освітньої послуги як соціально значущого суспільного блага та водночас ринкового продукту, що функціонує в умовах конкуренції, державного регулювання та інституційної автономії. Обґрунтовано, що в аналізований період в Україні відбулися суттєві структурні й концептуальні зміни у сфері освіти, зокрема розширення автономії закладів освіти, впровадження механізмів забезпечення якості, інтеграція до європейського освітнього простору, посилення ринкових засад управління у сфері вищої освіти. Зазначені трансформації сприяли переосмисленню освітньої послуги – від бюджетно-фінансованої соціальної функції до складової економіки знань та інструменту формування людського капіталу.

Проаналізовано специфічні характеристики освітньої послуги, зокрема її нематеріальність, невіддільність процесу надання від споживання, відкладений соціально-економічний ефект та активну участь споживача у формуванні кінцевого результату. Розглянуто структуру ринку освітніх послуг із акцентом на взаємодії виробників, споживачів, держави та інших заінтересованих сторін. Доведено, що розвиток освітніх послуг у 2005–2021 роках відображає ширші процеси соціально-економічної модернізації та зростання ролі освіти як стратегічного ресурсу сталого розвитку держави.

Результати дослідження підтверджують доцільність розгляду освітньої послуги як складної міждисциплінарної категорії, що поєднує педагогічний, економічний і соціальний виміри. Методологічне осмислення освітньої послуги як суспільно-економічного феномену створює підґрунтя для вдосконалення стратегічного управління закладами освіти та підвищення конкурентоспроможності національної освітньої системи.

Ключові слова: *освітня послуга, економіка освіти, ринок освітніх послуг, суспільно-економічні відносини, людський капітал, освітня політика, стратегічне управління*

Постановка проблеми. Упродовж 2005–2021 років освітня сфера України зазнала суттєвих структурних і змістових трансформацій. Відбувалися процеси інтеграції до європейського освітнього простору, модернізації законодавства, запровадження принципів автономії та внутрішніх систем забезпечення якості освіти. У цих умовах освітня послуга дедалі більше набувала ознак ринкового блага, що функціонує в системі суспільно-економічних відносин.

Потреба в теоретичному осмисленні освітньої послуги як об'єкта економічної та соціальної взаємодії зумовлена зміною ролі закладу освіти: від інституції, що виконує виключно соціальну функцію, до суб'єкта, який реалізує стратегію розвитку в конкурентному середовищі.